

Міністерство освіти і науки України  
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка  
Педагогічний факультет  
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота  
магістра

з теми: «**ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ  
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ**»

Виконала студентка 2 курсу  
PO1-M21 групи  
(денна форма навчання)  
спеціальності 013 Початкова освіта  
**Главіцька Вікторія Віталіївна**

Керівник:

**Ковальчук О. В.**, старший викладач  
кафедри теорії та методик початкової освіти,  
кандидат педагогічних наук

Рецензент:

**Ватаманюк Г.П.**, старший викладач  
кафедри теорії та методик дошкільної  
освіти, кандидат педагогічних наук

**ЗМІСТ**

<b>ВСТУП.....</b>	<b>3</b>
<b>РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....</b>	<b>7</b>
1.1. Теоретичний аналіз змісту поняття «самостійної роботи».....	7
1.2. Психологічні чинники організації самостійної роботи.....	14
1.3. Технології організації самостійної роботи на уроках української мови.....	18
Висновки до першого розділу.....	30
<b>РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....</b>	<b>32</b>
2.1. Дидактичні умови організації самостійної роботи молодших школярів.....	32
2.2. Методика експериментального дослідження.....	50
2.3. Аналіз експериментального дослідження.....	67
Висновки до другого розділу.....	69
<b>ВИСНОВКИ.....</b>	<b>70</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>	<b>74</b>

## ВСТУП

Основною метою початкової освіти є всебічний гармонійний розвиток і виховання особистості у процесі формування в школярів бажання й уміння вчитися, розвитку мовленнєвих, читацьких, обчислювальних, природоохоронних умінь, навичок здорового способу життя. Під час навчання в початковій школі учні опановують досвідом навчальної діяльності, співпраці з колективом, спілкування і самовираження у різних видах навчальної діяльності та в процесі виконання завдань.

Для цього потрібно розвивати такі розумові якості та пізнавальні процеси, як: самостійність мислення, спостережливість, допитливість, уміння ставити питання і вирішувати логічні завдання, виконувати завдання проблемного характеру, брати участь в експериментах, порівнювати та аналізувати результати, робити висновки.

Початкова школа являє собою фундамент освіти, оскільки саме в цей період відбувається формування особистості молодшого школяра, її активний різносторонній розвиток. Тому до початкової ланки освіти висуваються посилені вимоги з метою ефективної реалізації освітнього процесу, а саме забезпечення умов для навчання учнів, опанування ними ключовими та предметними компетентностями, прояв їхніх здібностей у різних видах діяльності. Молодший школяр повинен не тільки засвоїти знання, а й навчитися їх використовувати на практиці або в повсякденному житті. Сучасна школа повинна виховувати у школярів здатність до самостійної навчальної діяльності, самостійного здобуття знань.

Працюючи над створенням системи самоосвіти та розвитку творчої особистості школяра, чільне місце ми відводимо зв'язку навчання з життєвим пізнавальним досвідом, індивідуальному підходу у вихованні здібностей і вольових навичок, роботі з книгою. Тому основними завданнями, які стоять перед початковою школою, є завдання навчити молодших школярів самостійно оволодівати знаннями. Досягнення потрібного суспільству рівня

освіченості та розвитку особистості неможливо без систематичної самостійної праці, готовність до якої закладається у шкільному віці. У зв'язку з цим у концепції шкільної освіти велика увага приділяється самостійній навчальній діяльності учнів у процесі навчання.

Метод самостійної роботи учнів постійно в центрі уваги дидактів і психологів, які проводять дослідження з різних аспектів розвиваючого навчання. Доведено, що самостійна робота відіграє велику роль у формуванні і розвитку навчальних умінь, вихованні волі, пізнавального інтересу, навичок колективної праці. В ній виявляється індивідуальність кожного учня, формується їхній інтелект і характер. Усе це сприяє засвоєнню глибоких і міцних знань.

Питання розвитку самостійності в освітньому процесі присвячено роботи учених (В. Буряк, Б. Єсіпов, І. Малкін, П. Підкасітий та ін.), в яких розглядаються окремі аспекти означеної проблеми. Педагоги Н. Бібік, М. Данилов, Н. Коваль, О. Савченко та ін. розглядають самостійну роботу як важливий метод роботи зі школярами і в наш час, бо самостійна робота сприяє формуванню умінь і навичок, розвитку пізнавального інтересу та індивідуальності кожного учня, засвоєнню міцних знань, опануванню навичками роботи в колективі. М. Бунаков, В. Вахтеров, В. Водовозов, П. Лесгафт.

Проблема організації самостійної роботи учнів у процесі навчання є нині однією з найбільш актуальних. Вирішення її у шкільній практиці вимагає особливої уваги, оскільки у повсякденній діяльності учителя найбільше недоліків зустрічається саме в організації і проведенні самостійної роботи учнів.

Здійснивши аналіз наукової літератури, науковці визначають кілька причин за яких процес формування навичок самостійної роботи ускладнений, зокрема:

а) формування умінь і навичок самостійної роботи є одним з найскладніших видів діяльності педагога, що вимагає ретельної підготовки учителя і учнів;

б) відсутність певної системи в діяльності учителя, яка стосується прищеплення учням умінь і навичок самостійної роботи;

в) в освітньому процесі спостерігається неправильне співвідношення репродуктивних і творчих самостійних робіт;

г) розумовий розвиток школярів у процесі навчання, їх активність і самостійність залежать від навчання їх прийомам роботи і розумової діяльності.

Зважаючи на актуальність даної проблеми, ми обрали наступну тему маістерського дослідження: «Організація самостійної роботи на уроках української мови в початкових класах».

**Мета дослідження** – теоретично обґрунтувати організацію самостійної роботи та апробувати навчально-методичне забезпечення для самостійної роботи на уроках української мови в початкових класах.

**Предмет дослідження** – теоретико-методичні засади самостійної роботи на уроках української мови в початкових класах.

**Об'єкт дослідження** – самостійна робота під час уроків української мови.

Згідно мети і предмета дослідження було визначено такі завдання:

- 1) уточнити зміст базового поняття “самостійна робота”;
- 2) обґрунтувати теоретико-методичні засади самостійної роботи в початковій школі;
- 3) розробити комплекс навчальних завдань для самостійної роботи на уроках української мови в початкових класах.

**Методи дослідження:** *теоретичні* – аналіз та узагальнення наукової літератури з означеної проблеми; теоретичне узагальнення та систематизація положень про організацію самостійної роботи; *емпіричні* – спостереження,

бесіда, опитування, анкетування; педагогічний експеримент; *статистичні* – математичні методи статистичної обробки отриманих результатів дослідження.

**Теоретико-методологічну основу дослідження** становлять: Закон України “Про освіту”, «Державний стандарт початкової освіти»; фундаментальні положення філософії освіти (В. Андрущенко, С. Гессен, В. Кремень, І. Зязюн, В. Лутай, В. Огнев’юк, та ін.), положення про організацію навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності (Л. Бондар, М. Князян, О. Малихін, С. Мартиненко, А. Матюшкін, М. Махмутов, М. Пентиліук, О. Семенов та ін.); монографічні праці з проблем методики навчання української мови (В. Бадер, З. Бакум, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, М. Пентиліук, І. Хом’як та ін.).

**Практичне значення дослідження.** Розроблений та апробований комплекс навчальних завдань для самостійної роботи на уроках української мови може використовуватися у практичній роботі вчителями початкової школи.

**Апробація результатів дослідження** Результати дослідження висвітлено під час доповідей та виступів на науково-практичних конференціях.

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2021-2022 рр.).

**Публікації.** Результати дослідження відображено у статті: «Ефективність застосування самостійної роботи при вивченні української мови в 3 класі» (2022).

**Робота складається** зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

## ВИСНОВКИ

Традиційна технологія навчання, яка є основою в сучасному закладі загальної середньої освіти базується на інформаційній моделі освіти, втрачає свою актуальність. Адже в епоху науково-технічної революції об'єм навчальної інформації подвоюється кожні десять років і ставити за мету засвоєння всієї інформації стає недоцільним. На перше місце виступає завдання розвитку особистості учня, який стає суб'єктом освітнього процесу. Основним методом навчання стає не передача готової інформації від учителя до учня, а самостійна навчальна діяльність учнів.

Проблема самостійної роботи учнів у процесі навчання є нині однією з найбільш актуальних. Вирішення її в практиці шкіл вимагає особливої уваги, оскільки в повсякденній діяльності учителя найбільше недоліків трапляється саме в організації і проведенні самостійної роботи учнів. У дослідження Б. Єсипова, М. Данилова, П. І. Підкасистого та інших науковців відзначається, що причини цього такі:

а) формування умінь і навичок самостійної роботи є одним з найскладніших видів діяльності педагога, що вимагає ретельної підготовки учителя і учнів;

б) відсутність певної системи в діяльності учителя спрямованій на прищеплення учням умінь і навичок самостійної роботи;

в) у шкільному навчально-виховному процесі спостерігається неправильне співвідношення репродуктивних і творчих самостійних робіт. І нарешті, розумовий розвиток школярів у процесі навчання, їх активність і самостійність багато залежить від навчання їх прийомів роботи і розумової діяльності.

Проблема організації самостійної роботи завжди була в центрі педагогічних пошуків. Але залежно від рівня розвитку педагогічної теорії і педагогічної практики в різні періоди досліджувався цей феномен по-різному.

Таким чином, самостійна робота в початкових класах – обов'язковий компонент процесу навчання. Самостійну роботу класифікують за декількома ознаками: за дидактичною метою: вивчення нового матеріалу (за типом пізнавальної діяльності: частково-пошукова, репродуктивна і дослідницька); перевірка знань та вміння учнів (за формою організації навчальної діяльності: колективна (фронтальна, групова), індивідуальна); за джерелами знань, тобто закріплення і вдосконалення знань та вмінь учнів, а саме: робота з навчальною книгою, робота з використанням аудіовізуальних методів навчання, робота з роздавальним матеріалом, виконання досліду. Крім цього є три види форми роботи: індивідуально-масова, робота в парах і робота у групах. Її види та форми визначаються метою вивчення певного матеріалу, його специфікою та рівнем підготовки школярів.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблема організації самостійної роботи завжди була в центрі педагогічних пошуків. Але в залежності від рівня розвитку педагогічної теорії і педагогічної практики в різні періоди досліджувався цей феномен по-різному.

Під самостійною роботою ми розуміємо таку форму організації процесу навчання, яка здійснюється з метою набування нових знань і вмінь у спеціально відведений час без безпосередньої участі вчителя, але під його керівництвом.

З структури навчальної діяльності випливає, що самостійна робота буде ефективним методом навчання в тому випадку, коли учень оволодіє вміннями визначати мету діяльності, планувати, організовувати власну діяльність, проводити самоконтроль та самооцінку.

Принципи побудови дидактичної системи організації самостійної роботи учнів; системність та послідовність, посильність, індивідуалізація та диференціація, успішність та позитивність, активність та інтерактивність, оптимальність.



На основі розвитку відповідних умінь і навичок формується найголовніша умова успішного проведення самостійної роботи – готовність учнів виконувати її. Основними компонентами готовності у дидактиці вважають: комплекс опорних знань і умінь; позитивна мотивація, яка спонукала б особистість до постійного самовдосконалення; високий рівень самоосвіти; комплекс умінь і навичок самоорганізації і самоконтролю.

Дидактико-методичні підходи полягали в тому, що організація самостійної роботи була спрямована на виконання системи навчальних завдань, які сприяли формуванню готовності учня до самостійної роботи, що включала вміння і навички ставити мету, планувати, виконувати навчальні дії, контролювати та оцінювати.

Самостійна робота учнів у процесі вивчення є основним засобом виявлення і розвитку в них творчих здібностей і обдарованості, підготовки їх до практичної діяльності. Залежно від підготовленості учнів учитель щоразу сам визначав послідовність і насиченість самостійної роботи, проявляв свою творчість та ініціативу. В міру переходу учнів з класу в клас зростає рівень їх знань і пізнавальні можливості. У зв'язку з цим і види самостійної роботи поступово ускладнювалися, але треба також пам'ятати, що самостійна робота - не самоціль, а один із засобів поліпшення всієї навчально-виховної роботи, підготовки учнів до життя, до практичної діяльності.

Ми визначили три рівні оволодіння навичками самостійної діяльності: високий, середній та низький.

У процесі експериментальної роботи виявлено, що ефективною технологією навчання, яка ставить за мету розвиток особистості учня та формування самостійності, як риси характеру, є технологія проблемного навчання.

Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність дидактико-методичних умов організації самостійної роботи учнів.

З метою з'ясування ефективності розробленого дидактико-методичного підходу до організації самостійної роботи було проведено контрольний зріз.

Дане дослідження було спрямовано на визначення динаміки розвитку вміння учнів самостійно здійснювати навчальну діяльність. Шляхом експертного оцінювання було визначено рівень умінь учнів визначити мету, планувати навчальну діяльність, виконувати дії, контролювати, оцінювати методом спостереження. Порівняльний наліз результатів дослідження показав, що зріс високий рівень сформованості учнів самостійно виконувати навчальну діяльність в експериментальній – на 24%.

Отже, організовуючи педагогічний експеримент, ми визначили, що теоретичну основу складатиме - умова успішного проведення самостійної роботи, тобто готовність учнів виконувати її. В ході аналізу психолого-педагогічної літератури, ми визначили, що основними компонентами готовності у дидактиці вважають: комплекс опорних знань і умінь; позитивна мотивація, яка спонукала б особистість до постійного самовдосконалення; високий рівень самоосвіти; комплекс умінь і навичок самоорганізації і самоконтролю.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Київ. Либідь, 1998. - 560с.
2. Баєв Б.Ф. Психологія навчання. К., 1994. С. 59-61.
3. Базарницька І. Самостійність учнів на уроках української мови як засіб особистісного зростання *Початкова школа*. 2007. № 4. С. 18 – 22.
4. Богданович М.В. Картки з математичними завданнями для самостійної роботи учнів 2 класу чотирирічної школи. Тернопіль, 2001. 64 с.
5. Бугрій О. Формування в учнів прийомів розумової діяльності *Рідна школа*. 2005. № 8. С. 25-28.
6. Буряк В. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 49 – 51.
7. Белова О. К. Педагогічні технології в сучасній. Харків: Контраст, 2008. 148 с.
8. Бондар В. І. Дидактика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь. 2005. 264 с.
9. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр «Академія». 2003. 576 с.
10. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. Либідь, 1997. 376 с.
11. Гордєєва А. Й. Як організувати поза аудиторну самостійну роботу студентів. Іноземні мови. 2009. № 2. С. 24–28.
12. Державний стандарт початкової освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.10.2021)
13. Демченко О. Реалізація основних підходів, методів та форм організації самостійної роботи у сучасній педагогічній практиці *Рідна школа*. 2006. № 7. С. 19 - 22.

14. Деснянська В.П. Самостійні роботи учнів 1-4 класів. *Початкова школа*. 2008. № 8. С. 44-45.
15. Дідора М.І., Ковальчук Т.Г., Стельмах В.О. Умови формування самостійності молодших школярів *Початкова школа*. 2009. № 3. С. 15 – 16.
16. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
17. Кабанкова О.М. Дидактичні умови формування пізнавальної самостійності студентів технічного університету в процесі вивчення іноземної *Науковий вісник Національного університету біоресурсів природокористування України*. Серія «Педагогіка, психологія, філософія». К. Міленіум, 2018. Вип. 279. С. 207–214.
18. Карпенчук С. Г. Теорія і методика навчання: навчальний посібник. Київ. Вища школа, 2005. 180 с.
19. Коваль Л. Г. Обґрунтування поняття “педагогічна технологія” *Гуманітарні аспекти реформування і розвитку національної системи освіти*. К., 1994. – С. 192 - 193.
20. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання. Харків. ОВС, 2002. 400 с.
21. Мелешко В., Мельник Ю. Формування логічних умінь як компонента алгоритмічної культури молодших школярів *Початкова школа*. 2006. № 11 С. 55 - 58.
22. Мельник В. В. Наукове програмування навчального модуля *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 71 - 79.
23. Мельник Ю. Самостійна робота у системі індивідуального навчання учнів сільських шкіл *Рідна школа*. 2002. № 6. С. 51 – 53.
24. Рогова О. В. Формування пізнавальної активності студентів у процесі самостійної роботи. Напрямки наукових досліджень кафедри педагогіки. *Педагогіка та психологія: збірн. наук. праць / за ред. В.І. Лозової*. Харків-арків. 2003. С. 39–41.
25. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. К. Генеза, 1999. 368 с.

26. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. К. Радянська школа, 1982. 176 с.
27. Солдатенко М. Самостійна пізнавальна діяльність у контексті Болонського процесу Рідна школа. 2005. №1. С. 49 - 51.
28. Смолкін А. М. Методи активного навчання: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1991. 176 с.
29. Сисоєва С. О., Т. Є. Кристопчук Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 359 с
30. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / за ред. О.І. Пометун. Київ: Видавництво А.С.К. 2004. 192 с.
31. Столяренко О. Б. Психологія особистості: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
32. Тимченко О.Т. Самостійна робота як дидактична категорія *Педагогіка і психологія*. 2002. № 3 – 4. С.64 – 68.
33. Трубачова С. Методи самостійного здобування знань у школах нового типу *Шлях освіти*. 2009. № 1. С. 30 – 33.
34. Трубачова С. Організація самостійної роботи учнів у процесі засвоєння нових знань *Педагогіка і психологія*. 2006. № 4. С. 79 – 95.
35. Усенко Н.М. Пізнавальна самостійність як показник самореалізації особистості. *Педагогічні науки: Збірник наукових праць*. Частина четверта. Суми. СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2007. С.82–89.
36. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Київ: Просвіта, 1957. Т.1. 406 с.
37. Хом'юк І. В., Петрук В. А. Формування умінь самостійної роботи у майбутніх інженерів засобами ігрових форм: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ. Вінниця, 2004. 188 с.
38. Химинець В., Кірик М. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 312 с.

39. Черненко Г. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до проведення уроків природознавства *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія : Педагогічні та історичні науки. К., 2014. Вип. 121. С. 243-250. 241.

40. Фіцула М. М. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів. Тернопіль: «Навчальна книга-Богдан», 2002. 192 с.

41. Філософія : навч. посіб. І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Войченко, В. П. Разумний та інші; за ред. І. Ф. Надольного. К. : Вид-во “Вікар”, 2007. 584 с.

42. Філіпчук Г. Г. Національна освіта: особистість і суспільство. Збірник наукових праць. Чернівці : Зелена Буковина, 2013. 844 с

43. Федоренко О.М. Сутність і основні характеристики національнопатріотичної вихованості: філософський аспект *Науковий вісник МДПУ*. Серія: педагогіка. Мелітополь: Вид-во «ФО-П Однорог Т. В», 2017. Вип. (1) 18. С. 278–285.

44. Черниш Н. Соціологія : Курс лекцій [2-е вид., доп.]. Львів : Вид-во “ЛБА”, 1998. 362 с.

45. Шапошнікова І. М. Тенденції перебудови системи підготовки вчителя початкових класів Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. К. 2004. С. 77-80.

46. Шахов В. І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект. Вінниця. 2007. 383 с.

47. Шахов В. І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект. Вінниця. 2007. 383 с.

48. Шиян Б. М., Вацеба О. М. Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні та спорті: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2008. 276 с.

49. Шевченко Г. П., Рашидова С. С. Духовні основи патріотичного виховання: монографія; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ : Ноулідж, 2012. 197 с.

50. Шестопалюк О.В. Громадянське виховання майбутніх учителів: теоретичні і методичні елементи: Монографія. Вінниця: Видавництво «Консоль», 2008. 260 с.

51. Шуть М.М. Формування творчих умінь молодших школярів засобами музичних ігор у навчальному процесі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / М. М. Шуть; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Х., 2010. – 22 с.

52. Юр'єва К. А. Дослідження готовності вчителів початкових класів до роботи в умовах політехнічного соціуму *Гуманізація навчального процесу* : зб. наук. праць. – Слов'янськ: СДПУ, 2009. С. 145-150.

53. Юрченко В. Оцінні ставлення в педагогічній взаємодії *Освіта і управління*. 2008. № 4. С. 91-98.

54. Ярошенко О. Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. К. Партнер, 1997. 208 с.

55. Яблонко В. Я. Психолого-педагогічні основи формування особистості. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 220 с.

56. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. К. Либідь, 2002. 560 с.

57. Янкович О. І. (2017). Педагогіка забави в теорії і практиці початкової та дошкільної освіти України й Польщі. Педагогічний альманах : збірник наукових праць. КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». Вип. 36. с. 19- 24.

58. Яремчук С. В. Професійно-педагогічна спрямованість особистості майбутнього вчителя *Педагогіка і психологія* : Вісник АПН України. 2001. № 1. С. 89-96.

59. Ярошенко О. Г. Методична підготовка майбутніх учителів: реальний стан і шляхи до вдосконалення Вища освіта України. 2004. № 1. С. 69-73.

60. Янц Н. Д. Розвиток ідеї проблемного навчання молодших школярів у вітчизняній педагогічній думці другої половини ХХ століття : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Харків, 2008. 227 с.